

Dowód elektroniczny w ogólnym postępowaniu administracyjnym w Polsce i w Ukrainie

Electronic evidence in general administrative procedure in Poland and Ukraine

AGNIESZKA ZIÓLKOWSKA*

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-9933-2667>

Streszczenie: Artykuł jest poświęcony procesowi cyfryzacji dowodzenia w postępowaniu administracyjnym Polski i Ukrainy. Głównym celem badawczym jest rekonstrukcja istoty dokumentu elektronicznego oraz komparatywna ocena jego mocy dowodowej w procesie ustalania stanu faktycznego. Wykorzystując metodę dogmatyczno-empiryczną i prawnoporównawczą, sformułowano dwie tezy badawcze: 1) efektywność ustalania stanu faktycznego przy użyciu dowodów elektronicznych zależy od systemowej interoperacyjności usług zaufania i standardów technicznych; 2) pełne wykorzystanie dowodów elektronicznych jest determinowane poziomem kompetencji cyfrowych organów i stron, co może stanowić barierę w realizacji zasady dostępności cyfrowej organów administracji. Rozważania potwierdzają postawione tezy, dowodząc, że – mimo zasady równej mocy dowodowej – realizacja standardu dowodu elektronicznego może napotykać na bariery technologiczne i kompetencyjne. Ponadto prowadzą do wniosku, że system ukraiński wykazuje większą dynamikę w kierunku automatyzacji postępowania. W konkluzji, w odpowiedzi na postawione tezy sformułowano postulaty harmonizacji standardów międzynarodowych niezbędne dla wzajemnego uznawania dowodów w dobie integracji Ukrainy z UE, wskazano konieczność zastępowania tradycyjnej formy pisemnej trwałym nośnikiem elektronicznym oraz potrzebę systemowego wsparcia kompetencji cyfrowych pracowników organów administracji.

Słowa kluczowe: dowód elektroniczny, elektroniczny dokument urzędowy, elektroniczny dokument zagraniczny, cyfryzacja postępowania administracyjnego, elektroniczny dowód nienazwany

Abstract: The article is devoted to the process of the digitalisation of evidence-taking in administrative proceedings in Poland and Ukraine. The main research objective is to reconstruct the essence of an electronic document and to provide a comparative assessment of its evidentiary value in the process of establishing the facts of the case. Using the dogmatic-empirical and comparative law method, two research theses were formulated: 1) the effectiveness of establishing the facts of the case through the use of electronic evidence depends on the systemic interoperability of trust services and technical standards; 2) the full utilisation of electronic evidence is determined by the level of digital competences of administrative authorities and parties, which may constitute a barrier to the implementation of the principle of digital accessibility of public administration bodies. The considerations confirm the proposed theses, demonstrating that – despite the principle of equal evidentiary value – the implementation of the electronic evidence standard may encounter technological and competence-related barriers. Moreover, they lead to the conclusion that the Ukrainian system demonstrates greater dynamism towards the automation of administrative proceedings. In conclusion, in response to the proposed theses, postulates for the harmonisation of international standards necessary for the mutual recognition of evidence in the context of Ukraine's integration with the European Union were formulated.

* Dr hab., prof. UŚ, e-mail: agnieszka.ziolkowska@us.edu.pl

The need to replace the traditional written form with a durable electronic medium was indicated, as well as the necessity of systemic support for the digital competences of administrative authorities' staff.

Keywords: electronic evidence, official electronic document, foreign electronic document, digitalisation of administrative procedure, unnamed electronic evidence

Wprowadzenie

Cyfryzacja organów administracji publicznej oraz automatyzacja ich działań to proces dynamiczny, zmierzający do zwiększenia efektywności i szybkości prowadzonych postępowań¹. Zjawisko to odnosi się do wykorzystywania technologii i narzędzi informatycznych przy dokonywaniu czynności kancelaryjnych, a także tych, które podejmowane są w toku postępowania administracyjnego. W Polsce jest ono wielopoziomowe i obejmuje zarówno czynności materialno-techniczne (doręczenia elektroniczne, art. 39–39⁴ K.p.a.²), jak i postać samych aktów administracyjnych (decyzje w formie elektronicznej, art. 14 § 1a³ oraz 1b⁴ K.p.a.). Obejmuje ono również inicjatywę procesową stron, realizowaną poprzez wnoszenie podań w formie elektronicznej (art. 14 § 1d, art. 1 § 63 oraz § 3a K.p.a.). Uzupełnieniem

¹ Zob. np. F. Geburczyk, *Automatyzacja załatwiania spraw w administracji samorządowej a gwarancje procesowe jednostek. Uwagi de lege ferenda w kontekście ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO)*, Samorząd Terytorialny 2021, nr 5, s. 21–32; M. Błażewski, *Automatyzacja pozyskiwania i analizowania danych jako przejaw informatyzacji czynności materialno-technicznych organów administracji publicznej podejmowanych w toku postępowania administracyjnego*, w: *Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnej*, red. M. Szewczyk, L. Staniszevska, M. Kruś, Warszawa 2022, s. 289–296; O. Буханевич, *Проблеми впровадження електронних адміністративних послуг в Україні*, Науковий вісник Херсонського державного університету, серія «Юридичні науки», 2015, випуск 3, том 2, s. 58–60; В.С. Політанський, *Організаційно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні*, Кропивницький 2024; O. Волох, *Генезис електронного урядування в Україні*, Підприємництво, господарство і прав 2017, № 2, s. 121–125; М.А. Микитюк, Л.І. Сопільник, *Сутність публічних електронних послуг та їх адміністративно-правове регулювання*, Академічні візії 2023, № 17. Szerzej o intensyfikacji procesu cyfryzacji organów administracji zob. np. A. Ziółkowska, *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? Przyczynek do dyskusji*, w: *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, red. A. Matan, Warszawa 2022, s. 849–850, 858–859.

² Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 1691 z późn. zm. (dalej: K.p.a.).

³ Szerzej zob. S. Szczepaniak, *Zasada pisemności w Kodeksie postępowania administracyjnego w nowym ujęciu*, Monitor Prawniczy (dodatek specjalny) 2023, nr 6, s. 3–6.

⁴ Szerzej zob. G. Sibiga, *Zasada wykorzystania pism generowanych automatycznie do załatwienia indywidualnej sprawy administracyjnej (art. 14 § 1b KPA). Podstawa prawna czy zasada kierunkowa dla automatycznego podejmowania decyzji?*, Monitor Prawniczy (dodatek specjalny) 2023, nr 6, s. 7–13.

tych rozwiązań jest wdrażanie modelu PLLuM, mającego na celu automatyzację przetwarzania dokumentacji, co – dzięki analizie semantycznej treści pism – pozwala na wsparcie pracowników organów w przygotowywaniu projektów rozstrzygnięć. W Ukrainie cyfryzacja postępowania administracyjnego stwarza możliwości nie tylko składania wniosków w formie elektronicznej (art. 39 ust. 1 u.p.a.) spełniających wymogi wynikające z ustawy O dokumentach elektronicznych i zarządzaniu dokumentami elektronicznymi⁵ oraz wydawania decyzji administracyjnych w takiej postaci (art. 70 u.p.a.). Pozwala ponadto na prowadzenie wideokonferencji w celu odebrania zeznań z rejestracją dźwięku i obrazu (art. 54 ust. 4 u.p.a.⁶), a także prowadzenie postępowania administracyjnego (w całości lub w części) w trybie automatycznym, realizowanym za pomocą oprogramowania bez interwencji człowieka (art. 62 u.p.a.). Niezależnie od przyjętych form i sposobów informatyzacji przedstawiciele doktryny obu państw podkreślają, że proces ten stanowi emanację zasady szybkości i prostoty postępowania (art. 12 K.p.a. oraz art. 14 u.p.a.⁷), a także ekonomiki procesowej *sensu largo*. Dodatkowo w Ukrainie wskazuje się, że wykorzystanie technologii cyfrowych w całej sferze administracji publicznej pełni szczególną rolę antykorupcyjną⁸. Z jednej strony ogranicza ono bezpośredni kontakt strony z pracownikiem organu, a z drugiej pozwala na zastąpienie sztywnych struktur administracji publicznej rozwiązaniami gwarantującymi terminowe i efektywne załatwianie spraw przy użyciu współczesnych narzędzi technologicznych⁹.

Wskazane tendencje determinują ewolucję paradygmatu dowodzenia w postępowaniu administracyjnym, co sprawia, że zarówno w polskim, jak i ukraińskim porządku prawnym rekonstrukcja stanu faktycznego sprawy w coraz szerszym zakresie opiera się na wykorzystaniu dokumentu elektronicznego. Specyfika tego dowodu polega na jego dualistycznym charakterze, łączącym warstwę techniczną (zbiór danych o określonej strukturze zapisany na nośniku informatycznym) z warstwą intelektualną, stanowiącą odrębną całość znaczeniową. W ujęciu prawnoprosocowym jego istotą jest funkcja trwałego nośnika oświadczeń wiedzy lub woli, który dzięki mechanizmom uwiarygodnienia (np. podpisowi elektronicznemu) umożliwia

⁵ Закон України № 36, Про електронні документи та електронний документообіг Відомості, Верховної Ради України (ВВР) 2003, s. 275 (dalej: u.d.e.).

⁶ Закон України № 15, Про адміністративну процедуру, ВВР 2023, s. 50 (dalej: u.p.a.).

⁷ Закон України № 2073-IX, Про адміністративну процедуру, 17.02.2022. Ustawa weszła w życie 15 grudnia 2023 r.

⁸ Н.С. Хлібороб, Місце та застосування нового Закону «Про адміністративну процедуру» у регулюванні публічних е-послуг, ScienceRise: Juridical Science 2024, nr 1 (27), s. 15.

⁹ Zob. I. Bulat, I. Pankevych, *Electronic Governance in EU Member States and Candidate Countries (Using the Example of Poland and Ukraine): Comparative Legal Analysis*, Kwartalnik Prawa Międzynarodowego 2023, t. 4, nr 4, s. 123–136.

precyzyjną identyfikację wystawcy oraz dowodzenie faktów w sposób równoważny dokumentom tradycyjnym¹⁰. Dokument ten nie ogranicza się wyłącznie do zapisu tekstowego, ale obejmuje każdą postać treści cyfrowej, która zachowuje integralność i nadaje się do wielokrotnego odtworzenia w toku postępowania. Szerokie wykorzystanie dowodu elektronicznego stanowi bezpośrednią odpowiedź na technologiczną ewolucję obrotu prawnego, jednak nie oznacza dążenia do całkowitej eliminacji form analogowych. Ustawodawca, kierując się zasadą równego dostępu do usług publicznych, zobowiązany jest do zachowania alternatywy w postaci tradycyjnych czynności procesowych. Postulat ten wynika przede wszystkim z konieczności przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu oraz z faktu, że nie wszystkie kategorie spraw posiadają jednakowy „potencjał cyfryzacyjny”. O ile bowiem gromadzenie materiału dowodowego w formie elektronicznej cechuje się wysoką efektywnością, o tyle bariery kompetencyjne po stronie części społeczeństwa, pełnomocników, a nawet pracowników organów, wymuszają utrzymanie dualizmu proceduralnego – łączącego nowoczesność z gwarancją ochrony osób pozostających poza sferą cyfrową.

1. Dowód elektroniczny w prawie unijnym

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie dowodów elektronicznych w postępowaniach cywilnych i administracyjnych z dnia 30 stycznia 2019 r., CM(2018)169, definiują dowód elektroniczny (*electronic evidence*) jako każdy dowód (środek dowodowy) pochodzący z danych zawartych lub wyprodukowanych przez jakiegokolwiek urządzenie, którego działanie zależy od oprogramowania lub dane przechowywane albo przesyłane za pomocą systemu komputerowego lub sieci. Kategoria ta obejmuje w szczególności dokument mający formę tekstu, wideo, fotografii lub dźwięku. Dane mogą pochodzić z różnych nośników i źródeł, takich jak telefony komórkowe, strony internetowe, komputery pokładowe lub rejestratory GPS. Do katalogu typowych środków dowodowych tego rodzaju zaliczono wiadomości elektroniczne (e-mail)¹¹.

Szeroka definicja przyjęta przez Radę Europy znajduje swoje odzwierciedlenie w sformułowanych w dokumencie regułach postępowania z takimi dowodami. Fundamentalną rolę odgrywa zasada niedyskryminacji, zgodnie z którą dowodom nie

¹⁰ M. Gajda-Durlik, *Dowód z dokumentu elektronicznego w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny* 2025, nr 1, s. 31–32.

¹¹ Memorandum wyjaśniające do wytycznych, przyjęte 17 stycznia 2019 r., CM (2018)169-add2, pkt 11.

można odmawiać mocy prawnej wyłącznie ze względu na ich elektroniczną formę. W konsekwencji należy akceptować każdą technologię zapewniającą autentyczność, dokładność i integralność danych, preferując przy tym ich transmisję w pierwotnym formacie elektronicznym, bez konieczności przedkładania wydruków. Bezpieczeństwo tego procesu winna gwarantować integralność systemów transmisyjnych. Podkreślono wyraźnie, że ostateczna ocena wartości dowodowej konkretnych środków pozostaje w gestii regulacji krajowych poszczególnych państw. Jednocześnie wykorzystanie dowodów elektronicznych wymaga od organów szczególnej ostrożności w zakresie weryfikacji ich pochodzenia i autentyczności. Niezbędne jest zapewnienie ich trwałości, integralności oraz poufności za sprawą odpowiednich standardów technicznych (np. szyfrowania), co zyskuje na znaczeniu zwłaszcza w sprawach transgranicznych. Co istotne, to od zastosowanych standardów technologicznych zależy bezpieczeństwo zapisu cyfrowego oraz możliwość wykrycia ewentualnej ingerencji w jego treść. Kolejna zasada wynikająca z wytycznych odnosi się do równości broni i równego traktowania stron postępowania w odniesieniu do dowodów elektronicznych¹². W tym kontekście istotne jest zastrzeżenie, że dane pochodzące z elektronicznych rejestrów publicznych mogą korzystać ze statusu dokumentu urzędowego, co w rezultacie statuuje domniemanie ich prawdziwości.

Zgodnie z wytycznymi nie należy kwestionować mocy dowodowej dokumentu elektronicznego wyłącznie z powodu braku opatrzenia go zaawansowanym lub kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Organ powinien oceniać wartość takich dowodów, biorąc pod uwagę dostępne usługi zaufania oraz mechanizmy identyfikacji sygnatariuszy¹³. Szczególną rolę przypisano metadanom, które umożliwiają identyfikację źródła, czasu oraz parametrów technicznych komunikacji. Mogą one stanowić dowód pośredni lub bezpośredni, np. dzięki weryfikacji integralności pliku i wykrywaniu ewentualnych manipulacji¹⁴.

Pomimo braku statusu aktu powszechnie obowiązującego Wytyczne stanowią istotny punkt odniesienia dla polityki państw członkowskich, kształtując nowoczesne standardy postępowania z dowodami elektronicznymi. Polska, jako państwo członkowskie, powinna uwzględniać wytyczne Rady Europy w procesie legislacyjnym dotyczącym tworzenia prawa stosowania dowodów elektronicznych w postępowaniach sądowych i administracyjnych. Implementacja wskazanych standardów znalazła odzwierciedlenie m.in. w nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego

¹² Tamże, pkt 17.

¹³ Tamże, pkt 25.

¹⁴ Tamże, pkt 26.

z 2020 r.¹⁵ poprzez dodanie art. 14 § 1a¹⁶, a także wdrożenie zasady równoważności pism w postępowaniu administracyjnym niezależnie od formy ich utrwalenia. Z kolei dla Ukrainy, jako państwa kandydującego do struktur unijnych, Wytyczne stanowią wyznacznik i drogowskaz dla rozwiązań prawnych w zakresie wykorzystania dowodów elektronicznych w sposób spełniający podstawowe standardy unijne.

W kontekście dokumentów elektronicznych istotny pozostaje problem podpisu elektronicznego. Jego status prawny i skutki stosowania wynikają bezpośrednio z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 (eIDAS)¹⁷, które wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich UE. Polska ustawa o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej z dnia 15 września 2016 r.¹⁸ pełni wobec niego rolę subsydiarną, regulując wyłącznie kwestie pozostawione kompetencji państw członkowskich, takie jak sankcje karne za czyny zabronione. Same zasady i skutki posługiwania się podpisem wynikają wprost z przepisów unijnych. Z kolei w Ukrainie na skutek nowelizacji ustawy o elektronicznych usługach zaufania z 2017 r. (Про електронні довірчі послуги¹⁹) przyjęto rozwiązania będące jego odpowiednikiem, w tym kwalifikowany podpis elektroniczny (QES) (KEIT) oraz kwalifikowaną pieczęć elektroniczną. Istotne zmiany dotyczące pełnej interoperacyjności z UE wynikają z dużej nowelizacji tej ustawy z dnia 1 grudnia 2022 r. (która weszła w życie w 2023 r.). Dzięki tym reformom Ukraina stała się pierwszym państwem spoza Unii Europejskiej, którego usługi zaufania są poddawane procedurom testowym mającym na celu pełne, dwustronne uznawanie certyfikatów zgodnie z rozporządzeniem eIDAS.

2. Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu administracyjnym

W polskiej doktrynie prawnej dowód utożsamiany jest z pojęciem środka dowodowego, który umożliwia dowodzenie, czyli pozwala na przekonanie się o istnieniu lub nieistnieniu oznaczonych faktów²⁰. Podobnie w literaturze ukraińskiej dowód

¹⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 2320 z późn. zm.

¹⁶ Szerzej zob. np. M. Gajda-Durlik, *Use of Information Technologies in Administrative Evidence Proceedings – Selected Issues*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 2022, nr 2, s. 117–120.

¹⁷ Dz. Urz. UE L 257 z 28.08.2014, s. 73 (dalej: eIDAS).

¹⁸ Tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1725 z późn. zm.

¹⁹ Закон України № 15, ВВР 2017, s. 400.

²⁰ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1972, s. 250.

definiuje się jako informację, na podstawie której organ stwierdza obecność lub brak danych dotyczących faktów, okoliczności, czynności lub zdarzeń, które mają znaczenie dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy²¹. Ustawodawcy obu państw oparli katalog środków dowodowych na systemie otwartym, co potwierdzają sformułowania: „w szczególności” (art. 75 § 1 K.p.a.) oraz „mogą być” (art. 53 ust. 2 u.p.a.). Przyjęcie takiej koncepcji umożliwia dopasowywanie i wybór dowodu stosownie do charakteru sprawy oraz aktualnych możliwości technicznych i technologicznych. W obu postępowaniach administracyjnych obowiązują ponadto zasady przydatności środków dowodowych oraz równej mocy środków dowodowych. Zarówno w polskim, jak i ukraińskim postępowaniu administracyjnym nie występuje bowiem hierarchia dowodów, co wyklucza przypisywanie *a priori* większego znaczenia określonym kategoriom środków dowodowych²². Organy prowadzące postępowanie obowiązane są także respektować zasadę zgodności z prawem jako granicy dopuszczalności wykorzystywania środków dowodowych. Zgodnie z jej istotą jako dowód należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem (por. art. 75 § 1 zd. 1 *in fine* K.p.a. oraz art. 53 ust. 5 u.p.a.). W polskim postępowaniu administracyjnym dowody podlegają swobodnej ocenie, z uwzględnieniem zasad logiki i doświadczenia życiowego. Z kolei w regulacji ukraińskiej wprowadzono model hybrydowy łączący swobodną ocenę z elementami teorii legalnej (formalnej). W tym ujęciu organ administracyjny według własnego uznania ocenia przynależność, dopuszczalność i wiarygodność dowodów, o ile przepisy szczególne nie określają enumeratywnie środków dowodowych wymaganych do potwierdzenia konkretnych okoliczności sprawy (art. 53 ust. 7 u.p.a.).

Polski ustawodawca do przykładowego katalogu środków dowodowych wykorzystywanych w ogólnym postępowaniu administracyjnym zaliczył w szczególności dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych oraz oględziny. Z kolei w u.p.a. katalog jest szerszy i obejmuje wyjaśnienia uczestników postępowania, dokumenty, dane z krajowych zasobów informacji elektronicznych, wyniki automatycznego przetwarzania danych, rzeczy, zeznania świadków oraz opinie biegłych. Mimo podobieństw konstrukcyjnych, w obu systemach odnotowuje się brak kodeksowej definicji dokumentu *sensu largo*. W Polsce definicja taka została zawarta w art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących

²¹ I.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловйова, *Адміністративна процедура: конспектлекцій*, за ред. I.В. Бойко, Харків 2018, s. 74 oraz I.Г. Козинець, В.Я. Кравченко, *Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі*, Юридичний науковий електронний журнал 2021, № 2, s. 185.

²² Wyrok NSA z dnia 5 kwietnia 2022 r., III FSK 446/21.

zadania publiczne²³, zgodnie z którym dokument elektroniczny to stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Warto zwrócić uwagę na ewolucję terminologiczną w Kodeksie postępowania administracyjnego w związku z wejściem w życie ustawy o doręczeniach elektronicznych²⁴, gdyż ustawodawca dokonał nowelizacji przepisu art. 76a § 2a zd. 1 K.p.a., zastępując pojęcie dokumentu elektronicznego określeniem „pisma utrwalonego w postaci elektronicznej”. Zmiana ta ma charakter wyłącznie terminologiczny, precyzuje charakter nośnika informacji, zachowując jednocześnie dotychczasowe rygory dotyczące weryfikacji tożsamości podmiotu dokonującego czynności poświadczającej²⁵. Sama ustawa o doręczeniach elektronicznych w art. 2 ust. 2 wskazuje, że dokument elektroniczny należy rozumieć w znaczeniu nadanym w art. 3 pkt 35 eIDAS, a zatem obejmuje każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności w formie tekstu lub nagrania dźwiękowego, wizualnego lub audiowizualnego. W doktrynie wskazuje się, że dokumentem elektronicznym nie jest sama prezentacja treści dla człowieka, lecz trwale utrwalone dane cyfrowe, których skutek prawny nie może być kwestionowany wyłącznie ze względu na ich niematerialną formę²⁶. Zasadnicze znaczenie ma trwałość zapisu, a nie konkretny rodzaj nośnika, który może przyjmować postać magnetyczną, optyczną czy półprzewodnikową (np. dyski HDD, SSD, karty pamięci, płyty CD czy chmura obliczeniowa²⁷). W odróżnieniu od dokumentu tradycyjnego, w przypadku którego nośnikiem jest papier, dokument elektroniczny (w rozumieniu art. 3 pkt 2 u.i.d.p.) wymaga materiału lub urządzenia służącego do zapisywania i odczytywania danych w postaci elektronicznej. W razie wątpliwości interpretacyjnych – zgodnie z regułą interpretacyjną zawartą w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.i.d.p. – przyjmuje się, że pod pojęciami takimi jak dane elektroniczne (w tym dane w postaci lub formie elektronicznej), dane informatyczne czy informacje w postaci elektronicznej należy rozumieć dokument elektroniczny. Warto podkreślić, że przyjmowana w polskim systemie definicja u.i.d.p. jest węższa od definicji unijnej, gdyż uzależnia status dokumentu od istnienia określonej struktury danych. Tymczasem rozporządzenie eIDAS opiera się na podejściu technologicznie neutralnym,

²³ Tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 1703 z późn. zm. (dalej: u.i.d.p.).

²⁴ Ustawa z dnia 18 listopada 2020 r., tekst jednolity: Dz. U. z 2026 r. poz. 3 (dalej: u.d.el.).

²⁵ M. Wilbrandt-Gotowicz, K. Czaplicki, A. Gryszczyńska, M. Świerczyński, K. Światała, K. Wojsyk, w: *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz, K. Czaplicki, A. Gryszczyńska, M. Świerczyński, K. Światała, K. Wojsyk, wyd. 2, Warszawa 2025, s. 519.

²⁶ B. Kwiatek, A. Skóra, K. Szelągowska, w: *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Adamczyk, K. Wach, B. Kwiatek, A. Skóra, K. Szelągowska, Warszawa 2023, art. 2.

²⁷ B. Kwiatek, *Dokument elektroniczny w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2020, s. 116.

w którym o bycie dokumentu decyduje fakt trwałego zapisu dowolnej treści w postaci elektronicznej, niezależnie od jej formy czy opatrzenia podpisem elektronicznym. Szeroka definicja dokumentu w eIDAS, w połączeniu z art. 46 tego rozporządzenia, statuuje zakaz dyskryminacji dowodów elektronicznych. Zgodnie z tym przepisem nie można odmówić dokumentowi mocy dowodowej wyłącznie z powodu jego niematerialnej postaci. W ukraińskim porządku prawnym art. 5 u.d.e. definiuje dokument elektroniczny jako informacje utrwalone w postaci danych cyfrowych, zawierające obligatoryjne elementy identyfikacyjne. Podkreślenia wymaga, że materiał ten może zostać uznany za dowód w postępowaniu administracyjnym jedynie pod warunkiem spełnienia wymogów technicznych i prawnych, które czynią go równoważnym tradycyjnej, papierowej formie dokumentu²⁸.

W obu regulacjach ustawodawcy zrezygnowali zarówno ze wskazania rodzajów dokumentów, które mogą posłużyć jako dowody w postępowaniu administracyjnym (z wyjątkiem art. 76 K.p.a. który odnosi się wyłącznie do dokumentów urzędowych), jak i z wskazania wprost dowodu z dokumentu elektronicznego. W doktrynie ukraińskiej dokonuje się jednak typizacji obejmującej dowody elektroniczne przechowywane w chmurze (np. Dropbox, OneDrive, Google Drive)²⁹. Przenosząc typowe klasyfikacje dokumentów dokonywane w doktrynie na ich szczególną postać, jaką jest forma elektroniczna, można wyróżnić elektroniczne dokumenty krajowe oraz zagraniczne³⁰ oraz dalej – elektroniczne dokumenty urzędowe oraz prywatne. W polskim postępowaniu administracyjnym elektroniczny dokument urzędowy powinien spełniać wymagania właściwe dla technologii komunikacji elektronicznej oraz być opatrzony kwalifikowaną pieczęcią elektroniczną organu administracji publicznej ze wskazaniem w treści pisma osoby opatrującej pismo pieczęcią. Dokumenty urzędowe w postaci elektronicznej sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w ich zakresie działania stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo stwierdzone (art. 76 K.p.a.) i korzystają z domniemania prawdziwości oraz zgodności z prawdą. Dopuszcza się jednak obalenie domniemania zgodności z prawdą dokumentu urzędowego w drodze przeprowadzenia dowodu przeciwko treści (osnowie) takiego dokumentu (art. 76 § 3 K.p.a.). W tym kontekście m.in. ewolucja formy wnoszenia podań, o której mowa w art. 63 K.p.a., wymusiła zmianę sposobu dokumentowania

²⁸ Por. M. Gajda-Durlik, *Use of Information Technologies...*, s. 133.

²⁹ В.К. Колпаков, *Лекція на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві»*, Юридичний науковий електронний журнал 2021, № 1, s. 173.

³⁰ Zob. np. A. Ziółkowska, *Foreign Document in the Administrative Proceedings*, w: *Free Movement of Goods and Persons across the Polish-Czech-Slovak Borders Legal Differences and Similarities*, Katowice 2012, s. 240–249.

czynności procesowych. Szczególnym przykładem dokumentów urzędowych nowej generacji są dowody wystawiane w ramach publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego (PURDE), uregulowane w art. 41 i 42 u.d.el. Choć funkcjonalnie przypominają one tradycyjne „zwrotne potwierdzenie odbioru” czy dotychczasowe Urzędowe Potwierdzenie Odbioru (UPO) – funkcjonujące jeszcze w okresie przejściowym – cechują się znacznie wyższym stopniem automatyzacji i pewności technologicznej. Wynika to bezpośrednio z rygorów rozporządzenia eIDAS, które gwarantuje integralność i niezaprzeczalność takich dowodów, nadając im walor dowodu z dokumentu urzędowego³¹. Innym przykładem są elektroniczne wyciągi z rejestrów publicznych, elektroniczne protokoły kontroli (np. inspekcji sanitarnej). Zauważyć należy, że ukraińskie organy administracji korzystają z elektronicznego obiegu dokumentów (np. systemy ASKOD – *Автоматизована Система Керування Об'єктами та Документами*), a dane z tych systemów, jak e-zaświadczenia czy e-protokoły kontroli, stanowią dowód urzędowy, jeżeli zostały podpisane kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

Zagraniczny dokument urzędowy musi być poświadczony przez odpowiedni organ (w Polsce i Ukrainie m.in. przez MSZ, dodatkowo w Ukrainie w zależności od dokumentu również Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Ministerstwo Edukacji i Nauki). Uwierzytelnienie to następuje poprzez klauzulę apostille³², o ile oba państwa są stronami Konwencji Haskiej z dnia 15 października 1961 r.³³, lub zastosowanie legalizacji konsularnej. Dokumenty te, po odpowiednim poświadczeniu, można przedstawiać w formie elektronicznej lub jako wydruk. Zagranicznym dokumentem urzędowym jest nie tylko jego oryginał, lecz także jego odpis bądź uwierzytelniony wyciąg³⁴. W przypadku dokumentów elektronicznych stosuje się elektroniczną klauzulę apostille (e-apostille³⁵) – jako ekwiwalent tradycyjnej apostille – będącą formą elektronicznego poświadczenia dokumentów. Uwierzytelnia ona autentyczność dokumentów przy użyciu podpisu elektronicznego i certyfikatu cyfrowego. Co istotne, zarówno Polska, jak i Ukraina są sygnatariuszami wspomnianej konwencji, co znacząco upraszcza obieg dokumentacji między tymi krajami. Należy

³¹ B. Kwiatek, *Dowody doręczenia elektronicznego w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Studia Prawnoustrojowe 2024, nr 65, s. 250–252.

³² Szerzej zob. P. Czubik, *Legalizacja krajowa dokumentów zagranicznych przeznaczonych do obrotu prawnego w Polsce oraz dokumentów krajowych przeznaczonych do obrotu prawnego za granicą. Czynności notarialne konsula*, Kraków 1998, s. 21.

³³ Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 938. Zarówno Polska, jak i Ukraina są stronami konwencji.

³⁴ Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2007 r., II CSK 379/0.

³⁵ P. Czubik, *Elektroniczne klauzule apostille i elektroniczna weryfikacja autentyczności klauzul – zarys problematyki*, Nowy Przegląd Notarialny 2009, nr 3, s. 5–10.

także zauważyć tendencję do redukcji wymogów legalizacyjnych zagranicznych dokumentów urzędowych w UE. Wyrazem tego jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/1191 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie promowania swobodnego przepływu obywateli poprzez uproszczenie wymogów dotyczących przedkładania określonych dokumentów urzędowych w Unii Europejskiej³⁶, które jakkolwiek nie znajduje wprost zastosowania do Kodeksu postępowania administracyjnego, to odnosi się do spraw administracyjnych, np. związanych z repatriacją czy obywatelstwem.

Mimo postępującej cyfryzacji i uproszczeń w obrocie dokumentami kwestia mocy dowodowej zagranicznych dokumentów urzędowych nie została bezpośrednio uregulowana w polskich ani ukraińskich przepisach o postępowaniu administracyjnym. W literaturze i orzecznictwie przyjmuje się zatem, że podlegają one swobodnej ocenie organu orzekającego, o ile przepisy szczególne lub umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej³⁷. W tym kontekście na uwagę zasługuje jednak wyrok NSA z dnia 11 stycznia 2022 r.³⁸, w którym wskazano, że paszport zagraniczny powinien korzystać ze szczególnej mocy dowodowej, na równi z polskimi dokumentami urzędowymi na mocy art. 76 K.p.a. Regulacja ukraińska nie zawiera uregulowań w tym zakresie.

Moc prawna dokumentów prywatnych – krajowych i zagranicznych, w tym w postaci elektronicznej – nie została uregulowana ani w polskim Kodeksie postępowania administracyjnego, ani w ukraińskiej ustawie o postępowaniu administracyjnym. Dokumenty te nie są sporządzane przez organ władzy publicznej ani inny organ państwowy³⁹. Podlegają swobodnej ocenie dowodów dokonywanej przez organ orzekający, chyba że inaczej stanowią przepisy szczególne. Powinny spełniać wymagania dokumentu elektronicznego przewidziane w prawie. Dokument taki nie musi stanowić „utrwalenia oświadczenia, ale może zawierać inne informacje (zapis obrazu, dźwięki)”⁴⁰. Przykładem omawianych dokumentów są niepodpisane wydruki komputerowe, screeny.

Podkreślenia wymaga, że w polskim postępowaniu administracyjnym moc dowodową posiadają nie tylko oryginalne dokumenty, ale również ich uwierzytelnione odpisy. Jeżeli odpis dokumentu został sporządzony na piśmie utrwalonym w postaci elektronicznej, poświadczenia jego zgodności z oryginałem dokonuje się przy użyciu kwalifikowanego podpisu elektronicznego, podpisu zaufanego lub

³⁶ Dz. Urz. UE L 20 z 26.07.2016, s. 97.

³⁷ Wyrok NSA z dnia 27 maja 2020 r., I OSK 694/19.

³⁸ II OSK 1754/21.

³⁹ Por. wyrok NSA z dnia 19 kwietnia 2023 r., III OSK 3065/21.

⁴⁰ B. Kwiatek, *Dokument elektroniczny...*, s. 287.

podpisu osobistego. Co więcej, zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub doradcą podatkowym albo przez upoważnionego pracownika organu prowadzącego postępowanie ma charakter dokumentu urzędowego. Wydruki pism zarejestrowanych elektronicznie, spełniające wymagania określone w art. 39³ § 2 i 3 K.p.a., należy traktować jako uwierzytelniony odpis dokumentu⁴¹. Wykorzystanie kopii jest dopuszczalne pod warunkiem potwierdzenia ich autentyczności i zgodności z oryginałem. Wydruk pisma wydanego przez organ administracji publicznej w postaci elektronicznej przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego stanowi dowód tego, co zostało stwierdzone w piśmie wydanym w postaci elektronicznej (por. art. 39³ ust. 4 K.p.a.), a zatem wydruk ma moc dowodową tożsamą z oryginałem dokumentu elektronicznego⁴², o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Proces ten określany jest jako „odwrócona cyfryzacja” i ma zapewnić ciągłość mocy dowodowej między formą elektroniczną a papierową. Analogicznej regulacji w tym zakresie nie ma w u.p.a.

W Ukrainie inaczej niż w Polsce ustawodawca w art. 53 ust. 2 u.p.a. w katalogu przykładowych środków dowodowych wskazał, że mogą nimi być oprócz dokumentów dane z odpowiednich krajowych zasobów informacji elektronicznych, co pozwala organowi administracyjnemu, działającemu *ex officio*, na zgromadzenie niezbędnych dokumentów i informacji dzięki interakcji organów państwa. Niezbędne dane są pozyskiwane automatycznie. Poprzez wykorzystanie mechanizmów interoperacyjności systemów teleinformatycznych strona postępowania zostaje zwolniona z obowiązku przesyłania informacji oraz załączania kopii dokumentów, którymi organ już dysponuje lub do których ma dostęp z mocy prawa. Dowodami w postępowaniu administracyjnym mogą być zatem dane z właściwych krajowych elektronicznych zasobów informacyjnych, elektroniczne kopie dowodów. Środkami dowodowymi mogą być nadto wyniki przetwarzania (weryfikacji) danych w trybie automatycznym. Brak stosownej regulacji w K.p.a. nie oznacza, że organ nie może wykorzystywać w postępowaniu faktów znanych mu z urzędu. Zalicza się do nich dane z ewidencji, rejestrów i z innych materiałów gromadzonych elektronicznie z urzędu przez organy administracji. Fakty te nie wymagają dowodu, jednakże organ ma obowiązek zakomunikować je stronie postępowania (art. 77 § 4 K.p.a.).

⁴¹ G. Sibiga, „Odwrócona cyfryzacja” w postępowaniu administracyjnym ogólnym po nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z 16.4.2020 r., *Monitor Prawniczy* 2020, nr 18, s. 957.

⁴² B. Kwiatek, *Dokument elektroniczny...*, s. 127 i nn.

3. Elektroniczny dowód nienazwany w postępowaniu administracyjnym

Z uwagi na przyjęty w reżimach prawnych obu krajów otwarty katalog środków dowodowych (art. 75 § 1 K.p.a. oraz art. 53 ust. 1 u.p.a.) dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu elektronicznego niebędącego dokumentem jako tzw. dowodu nienazwanego. W polskim postępowaniu administracyjnym do przeprowadzenia dowodu z tzw. dowodów nienazwanych stosuje się posiłkowo przepisy postępowania cywilnego⁴³. Takim dowodem nienazwanym może być ortofotomapa z ogólnodostępnego programu Google Earth Pro, która stanowi obraz powierzchni terenu powstały w wyniku przetworzenia zdjęć lotniczych lub satelitarnych. Dla celów dowodowych ważne jest, by zdjęcie to wskazywało bezsprzecznie datę jego wykonania. Nie stanowi ono ani dokumentu urzędowego, ani też dokumentu prywatnego⁴⁴, lecz może zostać uznane za inny środek dowodowy. Za dowód o takim charakterze należy uznać fotokopie zapisane elektronicznie, nagrania audiowizualne czy zdjęcia satelitarne. Materiały te, utrwalone na nośnikach danych (np. płytach CD) lub w określonych formatach (np. JPG), łączą w sobie cechy klasycznego dowodu z filmu lub zdjęcia z charakterem dowodu elektronicznego. Nie można wykluczyć *a priori* sytuacji, w której dokument elektroniczny stanowi jedynie nośnik innego środka dowodowego. Dotyczy to w szczególności protokołów z czynności procesowych (np. oględzin) utrwalonych elektronicznie, a także materiałów z innych postępowań, o których organ powziął wiedzę z urzędu (np. z kontroli administracyjnej). W takich przypadkach dokument elektroniczny należy oceniać przez pryzmat treści konkretnego środka dowodowego, który zawiera. Dowody nienazwane posiadają tę samą moc dowodową co środki wymienione w ustawie, a ustalenia dokonane na ich podstawie muszą być oceniane w całości kształcie materiału dowodowego, zgodnie z zasadami prawdy obiektywnej i swobodnej oceny dowodów (art. 7 i 80 K.p.a. oraz art. 52 u.p.a.).

Przeprowadzenie dowodu z niektórych materiałów elektronicznych wymaga posiadania specjalistycznej wiedzy. Organ prowadzący postępowanie, oceniając wiarygodność nagrań audio i wideo, powinien zweryfikować techniczne aspekty ich powstania, aby wykluczyć ewentualną obróbkę cyfrową lub manipulację. Z tego względu właściwe odczytanie i interpretacja danych zapisanych bezpośrednio w systemach informatycznych – takich jak logi komputerowe (pliki rejestrowe) – wymagają wiadomości specjalnych, a w konsekwencji dopuszczenia dowodu z opinii biegłego (art. 84 K.p.a. oraz art. 57 u.p.a.).

⁴³ Wyrok NSA z dnia 14 stycznia 2015 r., II OSK 3332/14.

⁴⁴ Zob. wyrok NSA z dnia 25 listopada 2009 r., II GSK 219/09.

Konkluzja

Rozwój technologiczny sprawił, że dowody elektroniczne stały się nieodzownym elementem postępowań administracyjnych w Polsce i Ukrainie. Mimo braku odrębnych kompleksowych regulacji w obu są one traktowane jako równoważne dowodom tradycyjnym. Ich moc dowodowa uzależniona jest jednak od tego, czy spełniają wymagania krajowe dotyczące dokumentów urzędowych, czy też stanowią dokumenty prywatne. Przyjęta w obu systemach koncepcja otwartego katalogu środków dowodowych pozwala na korzystanie z nich także jako dowodów nienazwanych. Mimo że polski Kodeks postępowania administracyjnego w zakresie regulacji dowodu elektronicznego wydaje się być szczątkowy, to regulacje w nim zawarte są bardziej rozbudowane niż w przypadku rozwiązań w ukraińskim postępowaniu administracyjnym.

Zmiany w ukraińskiej ustawie o usługach zaufania z 2024 r. to krok ku interoperacyjności dzięki standardowi QES. Jednakże aby dokumenty elektroniczne (w tym dowody) z Ukrainy były w Polsce w pełni prawnie akceptowane w postępowaniu administracyjnym, konieczne jest działanie na poziomie międzynarodowym. Równie ważnym pozostaje postulat ujednoczenia standardów formatu PDF/A dla dokumentów w postępowaniu administracyjnym i ich archiwizacji w kontekście postępowań transgranicznych. W tym zakresie kluczowego znaczenia nabierają nowoczesne instrumenty dostępu do dokumentów elektronicznych, takie jak aplikacja mObywatel, która pełni rolę portfela tożsamości cyfrowej. Umożliwia ona pobieranie, przechowywanie i udostępnianie szerokiej kategorii dokumentów (np. mDowód, legitymacje zawodowe czy studenckie), w tym – co istotne dla postępowań transgranicznych – dokumentów elektronicznych dostępnych w ramach usługi Diia.pl. Rozwiązanie to, aktywowane przy pomocy certyfikatu przypisanego do urzędu, umożliwi obywatelom Ukrainy nie tylko bezpieczne okazywanie cyfrowych danych osobowych chronionych zaawansowanymi zabezpieczeniami (np. hologramami żyroskopowymi), lecz także ich bezpośrednie przekazywanie organom w celu sprawnej weryfikacji tożsamości⁴⁵. Pozwala ponadto na potwierdzenie daty wjazdu na terytorium RP oraz statusu ‘UKR’⁴⁶ (ochrony czasowej). Warto zauważyć, że tradycyjne dokumenty papierowe – w przeciwieństwie do dokumentów elektronicznych – nie pozwalają na bieżące śledzenie zmian tych danych w czasie

⁴⁵ T. Kosicki, w: B. Kwiatek, A. Skóra, *Aplikacja mObywatel. Komentarz*, Warszawa 2025, s. 267–268.

⁴⁶ M. Eysymontt, *The ‘mObywatel’ Application as a Sign of the Increase of Information of the Polish Society – Critical Remarks on the Practical Applicability of the Tool*, *Acta Iuridica Resoviensia* 2022, nr 3 (38), s. 70–71.

rzeczywistym. Wykorzystanie narzędzi cyfrowych pozwala organowi uniknąć błędów w ustalaniu statusu strony w sprawach transgranicznych.

Konstatując, należy podnieść, że dowodzenie z wykorzystaniem dowodów elektronicznych wymaga od organu wiedzy i kompetencji z zakresu nowych technologii, które pracownicy organów winni nabyć już podczas studiów⁴⁷. Podobnie osoby wykonujące zawody prawnicze powinny być świadome rozwoju technologii informatycznych, które mogą wpływać na dostępność i znaczenie dowodów elektronicznych w postępowaniu administracyjnym. Również umiejętności cyfrowe stron nie pozostają bez znaczenia, a to chociażby z uwagi na obowiązki organów związanych z zagwarantowaniem stronom realizacji prawa dostępu do akt sprawy, w których taki dowód się znajduje (art. 73 § 3 K.p.a., art. 51 u.p.a.). Bez wątpienia rozwijanie kompetencji cyfrowych całego społeczeństwa w przyszłości pozwoli jeszcze bardziej z informatyzować postępowanie administracyjne, w którym podstawowy środek dowodowy: dokument, dotąd w formie papierowej, będzie stopniowo zastępowany jego elektroniczną postacią. Zapewne zjawisko to będzie wcześniej widoczne w Ukrainie, zwłaszcza z uwagi na wprowadzenie możliwości prowadzenia w postępowaniu administracyjnym postępowania automatycznego, które wymusza szersze, systemowe korzystanie z dowodów elektronicznych.

Bibliografia

- Błażewski M., *Automatyzacja pozyskiwania i analizowania danych jako przejaw informatyzacji czynności materialno-technicznych organów administracji publicznej podejmowanych w toku postępowania administracyjnego*, w: *Kierunki rozwoju jurysdykcji administracyjnej*, red. M. Szewczyk, L. Staniszevska, M. Kruś, Warszawa 2022.
- Бойко І.В., Зима О.Т., Соловійова О.М., *Адміністративна процедура: конспектлекції*, за ред. І.В. Бойко, Харків 2018 [Bojko I.V., Zima O.T., Solovjova O.M., *Administrativna procedura: konspektlekcij*, zared. I.V. Bojko, Harkiv 2018].
- Буханевич О., *Проблеми впровадження електронних адміністративних послуг в Україні*, *Науковий вісник Херсонського державного університету*, серія «Юридичні науки», 2015, випуск 3, том 2 [Buhanevič O., *Problemi vprovadžennâ elektronnih administrativnih poslug v Ukraïni, Naukovij visnik Hersons'kogo deržavnogo universitetu*, seria Ūridični nauki, 2015, vipusk 3, t. 2].
- Bulat I., Pankevych I., *Electronic Governance in EU Member States and Candidate Countries (Using the Example of Poland and Ukraine): Comparative Legal Analysis*, *Kwartalnik Prawa Międzynarodowego* 2023, t. 4, nr 4.

⁴⁷ Zob. np. Zalecenia dydaktyczne dla kierunku prawo z 2021, <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/452bfaab-a923-4eeb-9df5-8f6e84eefa16/content> [dostęp: 8.10.2025 r.].

- Czubik P., *Legalizacja krajowa dokumentów zagranicznych przeznaczonych do obrotu prawnego w Polsce oraz dokumentów krajowych przeznaczonych do obrotu prawnego za granicą. Czynności notarialne konsula*, Kraków 1998.
- Czubik P., *Elektroniczne klauzule apostille i elektroniczna weryfikacja autentyczności klauzul – zarys problematyki*, Nowy Przegląd Notarialny 2009, nr 3.
- Eysymontt M., *The 'mObywatel' Application as a Sign of the Increase of Information of the Polish Society – Critical Remarks on the Practical Applicability of the Tool*, Acta Iuridica Resoviensia 2022, nr 3 (38), DOI: 10.15584/actaires.2022.3.4.
- Gajda-Durlik M., *Use of Information Technologies in Administrative Evidence Proceedings – Selected Issues*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 2022, nr 2, DOI: 10.34768/dpia.2022.2.257.
- Gajda-Durlik M., *Dowód z dokumentu elektronicznego w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 2025, nr 1, DOI: 10.61823/dpia.2025.1.524.
- Geburczyk F., *Automatyzacja załatwiania spraw w administracji samorządowej a gwarancje procesowe jednostek. Uwagi de lege ferenda w kontekście ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO)*, Samorząd Terytorialny 2021, nr 5.
- Хлібороб Н.Є., *Місце та застосування нового Закону «Про адміністративну процедуру» у регулюванні публічних e-послуг* [Hliborob N.Ě., *Misce ta zastosuvannâ novogo Zakonu «Pro administrativnu proceduru» u reguluvanni publicnih e-poslug*] ScienceRise: Juridical Science 2024, nr 1 (27), DOI: 10.15587/2523-4153.2024.301635.
- Колпаков В.К., *Лекція на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві»*, Юридичний науковий електронний журнал 2021, № 1 [Kolpakov V.K., *Lekciâ na temu «Standarti dokazuvannâ v administrativnomu sudočinstvi»*, Ūridičnij naukovij elektronnij žurnal 2021, nr 1].
- T. Kosicki, w: B. Kwiatek, A. Skóra, *Aplikacja mObywatel. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Козинець І.Г., Кравченко В.Я., *Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі*, Юридичний науковий електронний журнал 2021, № 2 [Kozinec' Ī.G., Kravčenko V.Ā., *Okremi pitannâ dokaziv ta dokazuvannâ v administrativnomu sudočinstvi na sučasnomu etapi*, Ūridičnij naukovij elektronnij žurnal 2021, nr 2].
- Микитюк М.А., Сопільник Л.І., *Сутність публічних електронних послуг та їх адміністративно-правове регулювання*, Академічні візії 2023, № 17 [Mikitjuk M.A., Sopil'nik L.Ī., *Sutnist' publicnih elektronnih poslug ta ih administrativno-pravove reguluvannâ*, Akademični vizii 2023, nr 17], DOI: 10.5281/zenodo.10077646.
- Kwiatek B., *Dokument elektroniczny w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2020.
- Kwiatek B., *Dowody doręczenia elektronicznego w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Studia Prawnoustrojowe 2024, nr 65.
- Kwiatek B., Skóra A., Szelałowska K., w: *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Adamczyk, K. Wach, B. Kwiatek, A. Skóra, K. Szelałowska, Warszawa 2023 [wyd. el. LEX].
- Політанський В.С., *Організаційно-правові засади функціонування електронного урядування в Україні*, Кропивницький 2024 [Politans'kij V.S., *Organizacijno-pravovi zasady funkcionuvannâ elektronного urâduvannâ v Ukraïni*, Kropivnic'kij 2024].
- Sibiga G., *„Odwrócona cyfryzacja” w postępowaniu administracyjnym ogólnym po nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z 16.4.2020 r.*, Monitor Prawniczy 2020, nr 18.

Sibiga G., *Zasada wykorzystania pism generowanych automatycznie do załatwienia indywidualnej sprawy administracyjnej (art. 14 § 1b KPA). Podstawa prawna czy zasada kierunkowa dla automatycznego podejmowania decyzji?*, Monitor Prawniczy (dodatek specjalny) 2023, nr 6.

Szczepaniak S., *Zasada pisemności w Kodeksie postępowania administracyjnego w nowym ujęciu*, Monitor Prawniczy (dodatek specjalny) 2023, nr 6.

Siedlecki W., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1972.

Волох О., *Генезис електронного урядування в Україні*, Підприємництво, господарство і прав 2017, № 2 [Vолох О., *Genesis elektronnoho urăduvannâ v Ukraïni*, Pidpriêmnic-tvo, gospodarstvo i prav 2017, nr 2].

Wilbrandt-Gotowicz M., Czaplicki K., Gryszczyńska A., Świerczyński M., Świtała K., Wojsyk K., w: *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz, K. Czaplicki, A. Gryszczyńska, M. Świerczyński, K. Świtała, K. Wojsyk, wyd. 2, Warszawa 2025.

Ziółkowska A., *Foreign Document in the Administrative Proceedings*, w: *Free Movement of Goods and Persons across the Polish-Czech-Slovak Borders Legal Differences and Similarities*, Katowice 2012.

Ziółkowska A., *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? Przyczynek do dyskusji*, w: *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, red. A. Matan, Warszawa 2022.

